

Tšetšeeni / Chechen / Noxçiyn, mott

kirjutusviis: ladina tähestik 1992 (kohandatud) /
 spelling: Roman alphabet 1992 (adapted)

1	А а	a,ə	14	К к	k	27	Т т	t	40	Щ щ*	ʃʃ
2	Аь аь	ä	15	Кх кх	q ^B	28	ТI тI	th	41	Ъ ъ(*)	ʔ ^E
3	Б б	b	16	Къ къ	q̣ ^C	29	У у	u	42	Ы ы*	(i)
4	В в	v	17	КI кI	kh	30	Уь уь	ü	43	Ь ь*	(-)
5	Г г	g	18	Л л	l	31	Ф ф	f	44	Э э	e
6	ГI гI	ġ	19	М м	m	32	Х х	x	45	Ю ю	yu
7	Д д	d	20	Н н	n, n ^D	33	Хь хь	χ	46	Юь юь	yü
8	Е е	e, ie, ye ^A	21	О о	o, uo	34	ХI хI	h	47	Я я	ya
9	Ё ё*	yo	22	Оь оь	ö	35	Ц ц	c	48	Яь яь	yä
10	Ж ж	z	23	П п	p	36	ЦI цI	č	49	І	j
11	З з	z	24	ПI пI	ph	37	Ч ч	ç			
12	И и	i	25	Р р	r	38	ЧI чI	ç̣			
13	Й й	y	26	С с	s	39	Ш ш	ʃ			

^A ye esineb sõna ja silbi alguses.

^B Kombinatsioon ккх = qq.

^C Kombinatsioon ккъ = q̣q̣.

^D n näitab eelneva vokaali nasalisatsiooni, esineb pms sõna lõpus

^E Tšetšeeni sõnades märgib larüngaalkusiiili:

цхъаъ = čxaʔ.

* Ei esine tšetšeeni omasõnades.

^A ye occurs word- and syllable-initially.

^B Combination ккх = qq.

^C Combination ккъ = q̣q̣.

^D n indicates nasalization of the preceding vowel, occurs usually at the end of a word.

^E In Chechen words denotes a glottal stop: цхъаъ = čxaʔ.

* Does not occur in genuine Chechen words.

Märkused

1. Vokaalipikkus on fonoloogiliselt oluline, ent kirillitsa kirjaviisis eristatakse pikkust vaid kahe paari puhul: и–ий (i–iy) ja уь–уьй (ü–üy). Ladina tähestikus eristuvad lisaks pikk a ja lühike ə.

2. Kirillitsa kirjaviisis ei eristata lihtvokaale e ja o diftongidest ie ja uo. 1992. a tähestik kasutab viimaste asemel ligatuure: ie = ѐ, uo = џ (KNABis seeasemel täheühendid).

Hääldus

a [a:], ə [a], ä [æ], c [tʃʰ], č [tʃʰʰ], ç [tʃʰʰʰ], ç̣ [tʃʰʰʰʰ], ġ [ɣ], ie [ie], iy [i:], j [j], k [kʰ], kh [kʰʰ], ö [ø], p [pʰ], ph [pʰʰ], q [qʰ], q̣ [qʰʰ], ʃ [ʃ], t [tʰ], th [tʰʰ], uo [uɔ], ü [y], üy [y:], v [w], x [χ], χ [χʰ], y [j], z [z], ʔ [ʔ].

Rõhk on tšetšeeni omasõnades tavaliselt esimesel silbil.

Notes

1. Vowel length is phonologically relevant but the Cyrillic orthography expresses length only in two pairs: и–ий (i–iy) and уь–уьй (ü–üy). In the Roman alphabet distinction is also made between long a and short ə.

2. Cyrillic writing does not distinguish between simple vowels e and o, and diphthongs ie and uo. In the alphabet of 1992 ligatures are used: ie = ѐ, uo = џ (KNAB uses here letter combinations).

Pronunciation

Stress in Chechen words lies mainly on the first syllable.

Ladina tähestik 1925–1937

A a		gh	= ğ
Ä ä		H h	
B b		I i	
C c		J j	= y
ch	= ç	K k	
Č č	= ȝ	kh	
čh	= ȝ	L l	
D d		M m	
E e		N n	
F f		Ń ń	
G g		O o	

Roman alphabet 1925–1937

Ö ö		U u	
P p		Ü ü	
ph		V v	
Q q		X x	
qh	= ȝ	Ẋ ẋ (ẍ)	= ẋ
R r		Y y	= j
rh		Z z	
S s		Ž ž	= z
Š š	= ș		
T t			
th			

Araabia tähestikud 1910–1925

ا / آ	= a ^C	ش	= ș
ب	= b	ص	= [s] ^B
ت	= t	ض	= [z] ^B
ث	= [s]	ط	= th
ج	= dz	ظ	= dz
ح	= ħ	ع	= j
خ	= x	غ	= ğ
د	= d	ف	= p
ذ	= z	ف	= f ^D
ر	= r	ق	= ȝ
س	= s	ك	= k

Arabic alphabets 1910–1925

ل	= l	پ / ن	= ɕ ^{AC}
م	= m	گ / ک	= kh ^C
ن	= n	گ / ک	= g ^C
و	= v	ث	= q
وو	= [w] ^D	ف	= ph
ه / ه	= h ^C	ی	= i ^D
لا	= la	ی	= y ^D
ه / ی	= e ^C	ا	= o ^D
چ	= ȝ	ا	= ö ^D
خ	= ȝ ^A	ا	= u ^D
ی / ز	= c ^C	و	= ü ^D

^A Lisandus tähestikku 1920.

^B Arvati välja 1920.

^C Kaldkriipsujärgne variant tuli kasutusele 1922.

^D Lisandus tähestikku 1922.

1922. a muudeti ka tähestikjärjestust, võttes aluseks ladina põhitähtede järjestuse.

^A Added to the alphabet in 1920.

^B Excluded in 1920.

^C The variant after the slash was adopted in 1922.

^D Added to the alphabet in 1922.

In 1922 the alphabetic sequence was also changed, taking the sequence of Roman letters as basis.

Araabia tähestik kuni 1910

ا	= a	ذ	= [z]
ب	= b	ر	= r
ت	= t	ز	= z
ث	= [s]	س	= s
ج	= dz	ش	= ș
ح	= ħ	ص	= [s]
خ	= x	ض	= [z]
د	= d	ط	= th

Arabic alphabet until 1910

ظ	= dz	ل	= l
ع	= j	م	= m
غ	= ğ	ن	= n
ف	= p	و	= v
ث	= q	ه	= h
پ	= kh	لا	= la
ق	= ȝ	ی	= e
ك	= k		

Allikad

1. М. Д. Чентиева. *История чечено-ингушской письменности*. Грозный 1958.

2. Ю. Д. Дешериев. *Современный чеченский литературный язык. Ч. I. Фонетика*. Грозный 1960.

Sources